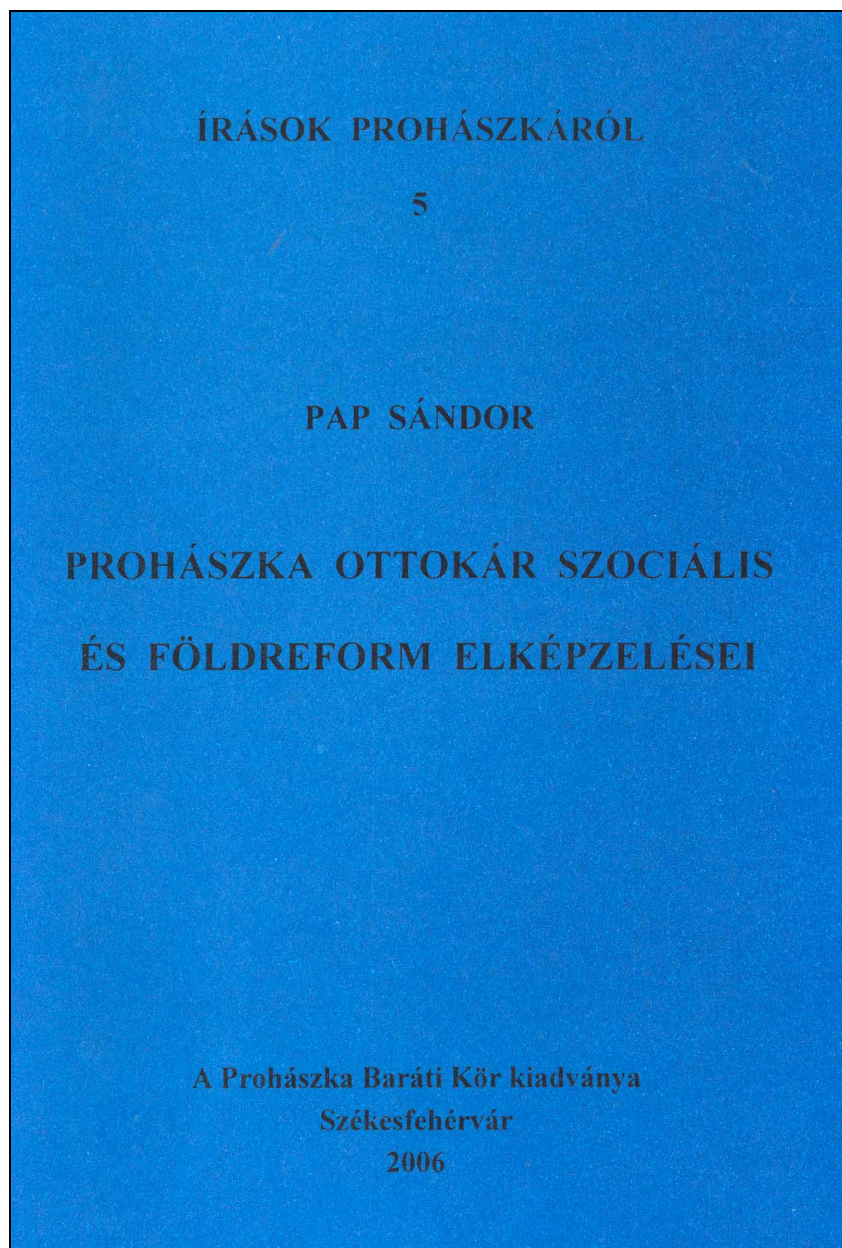

Pap Sándor

Prohászka Ottokár szociális és földreform elképzelései

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Pap Sándor
Prohászka Ottokár szociális és földreform elképzelései

Megjelent Prohászka püspökké szentelésének 100. évfordulójára

---

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című füzet elektronikus változata. A füzet 2006-ben jelent meg Székesfehérvárott, a Prohászka Baráti Kör kiadványaként, az *Írások Prohászkaról* című sorozat ötödik tagjaként, az ISBN 978 963 06 1774 1 azonosítóval. Az elektronikus változat Barlay Ö. Szabolcs engedélyével készült.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék.....	3
Tájékoztató.....	4
Prohászka Ottokár szociális és földreform elképzelései.....	5
Bevezetés.....	5
A történelmi helyzet.....	6
A magyar egyházi és a társadalmi helyzet.....	6
A praktikus kereszténység apostola.....	8
Földreform elképzelései.....	14
A választójogról.....	17
Függelék.....	19
Beszélgetés Csernoch bíbornok, hercegprímással.....	22

Tájékoztató

Nagy örömünkre szolgál, hogy a Prohászka-kutatás nem rekedt meg a tudósok, szakemberek körében. Egyre több egyetemen, főiskolán kínálják a professzorok a hallgatóknak kutatási területként Prohászka sokoldalú tevékenységét. Meglepő, hogy milyen sokan vállalkoznak e rendkívüli egyéniség megismerésére. Ez csak azért történhet, mert szeretnék megfejteni a Prohászka-jelenség titkát. És ezt nem rejtik véka alá. Sokszor maguk vallják, hogy egyénisége, életfelfogása, szociális érzékenysége, közéleti szerepvállalásának sajátos jellege lenyűgözi őket.

Az *Írások Prohászkaról* című sorozatunk mostani száma épp egy ilyen egyetemi dolgozatot, sőt tudományos munkát ad közre. Írója, Pap Sándor, konzultációra jött hozzám, beszámolt Prohászkaról írt tanulmányáról, melyet elismeréssel fogadott el a Pázmány Péter Egyetem tanára. Kérte, hogy olvassam el. Ezzel kezdődött ismeretségünk.

Erről azért kell pár mondatban szólnom, hogy még érthetőbb legyen az a társadalmi és szellemi közeg, amely ennek a tanulmánynak a forrása. Pap Sándor ugyanis, ősei hivatásához hűen, falun élő gazdász, „érettségizett, művelt paraszt”, – így szoktam én őt nevezni. Azon kevesek egyike, akiből annyi van Ausztriában, Bajorországban és másutt, de nálunk igen ritka. Dolgozatát is nagyanyja megalázó sorsával kezdi, jelezvén, hogy teljesen tisztán látja azt az embertelen közeget, amelyben Prohászka fáklyaként világít. Éppen ezért kezdett tudatosan foglalkozni a földjét szegényparasztok között szétosztó Prohászkaival, hogy jobban megértse őseinek, és azokon keresztül a magyar falunak sorsát és történelmét. (Azóta én is megismerkedtem az író kilencven éves Nagyanyjával!)

A rövid, de igen tartalmas tanulmányban a fent elmondottak ismeretében érdemes elmélyülni. Minduntalan észre fogjuk venni, hogy ez nem egy szokványos szakdolgozat, melynek témáját megkapja a hallgató a professzorától, és azután nekiáll könyvtári kutatás alapján a dolgozat megírásához. Pap Sándor zsigereiben éli át a magyar paraszt sorsát, Prohászka segíteni akarását és kudarcainak okát, és látja, tapasztalja, hogy bár változtak az idők, de a kiscgazdaságok, kisvállalkozások sorsa ma is keserűen keserves.

Felhívom olvasóink figyelmét a Függelékben Csernoch János hercegprímás most először közreadott újság-nyilatkozatára (1916. április 16.) és az ehhez fűzött reflexióimra. Egyelőre átadom a szót Pap Sándornak. Szakdolgozatát a magam gondolataival kiegészítve bocsátom útjára.

Székesfehérvár, 2006. Karácsonyán

Barlay Ö. Szabolcs

Prohászka Ottokár szociális és földreform elképzelései

„A hívek mind összetartottak, és közös volt mindenük. Birtokaikat és javaikat eladták, s az árát szétosztották azok között, akik szükségét szenvedtek. Egy szívvel-lélekkel minden nap összegyűltek a templomban. A kenyeret házaknál törték meg, s örömmel és tiszta szívvel vették magukhoz az ételt. Dicsőítették az Istent, és az egész nép szerette őket.” (ApCsel 2,44–47)

Bevezetés

Nagyanyám, aki most 90 éves, a nyarakat a Tihanyi Apátság Szántód pusztai birtokain napszámosként dolgozta végig. Elmondása szerint egy alkalommal Szántód puszta mellett arattak, ahol is az egyik fiatal kaszáslegény bement a puszta gyümölcsösébe barackot enni. Rajtafogták, és ezért az aratóbanda mind a huszonkét tagjától fejenként nyolc kg búzát vontak le.

Egy marokszedő asszony egy idényre, ha kosztot is kapott, 2,5 q búzában részesült. Saját személyének is csak nagyon szűken volt képes biztosítani az éves kenyérszükségletet egy aratási idény során.

Elmondta azt is, hogy a puszta állandó cselédsége viszonylag biztonságban élt, hisz lakást, bizonyos állattartási lehetőséget, téli tüzelőt kapott a fizetség mellett. Ezekkel a feltételekkel jobb életszínvonalon élt, mint egy önálló birtokkal rendelkező, önmagát éppen hogy fenntartani tudó kisparaszt. Ám velük szemben ott állt ez a napszámos tömeg, akiből bármikor pótolható volt az, aki bármely ok (pl. betegség) miatt nem felelt meg a munkaadó igényeinek, épp ezért valódi biztonságban soha nem érezhették magukat. Az egzisztenciális bizonytalanság állandó volt.

Más alkalommal egy asszony, aki a már a gereblye után is elmaradt kalászkokat összeszedte, nem tudott elfutni a csöszök elől. Két nap elzárást kapott tetteért.

„Különös dolog pedig, hogy ez ünneplő érzelmeink, midőn a Megváltót keresik, barlangba, istállóba tévednek s jászol előtt állnak meg, s pólákba takarva megtalálják azt, akit keresnek. Mélyebbre a legmagasabb égből le nem szállhatott, s az ember érzi, hogy igazán szegény és alázatos lett. Érzi, hogy koldus lett. s rongyokkal takarózik.

Meglepetve belátjuk, hogy a nélkülözések ez útjain bizonyára az embert keresi, aki állat lett; azt keresi, aki nem lakik házakban, hanem lyukakban s üregekben; aki nem ruházkodik mással, mint ronggyal; akinek nincs ágya, széke, asztala, hanem szalmán, földön hever, piszokban él, s nyomorúságban hal meg. Bizonyára azt keresi, akinek nincsenek jogai, hanem csak terhei, s akinek az élet küzdelmeiből sok, örömeiből pedig édeskevés jutott.

S mit gondoltok, miért keresi? Azért-e, hogy vele, a degradált emberrel ott senyedjen a szemétkben és szegénységben, vagy pedig azért-e, hogy kivezesse, s fölemelje emberhez méltó életnek és boldogulásnak polcára?

Nem kell ezt kimondanom, megérzi mindenkinek lelke s természetes ösztöne, hogy igenis a Megváltó nem azért jött, hogy az ember lenn maradjon, hanem azért szállt a mélybe, hogy az embert fölemelje. E célra fektette bele a szegény küszködő emberbe a lelkét, e célra ébresztette nemességének s méltóságának öntudatára a szenvedő testvért, e célra kavarta föl a közlelkiismeretet, hogy az igazi testvériség szent érzete s a társadalmi igazság és kötelességérzet alakítson a földön szebb, igazságosabb világot.

Nem tesznek helyesen tehát azok, akik a szegénységet csak türelemre és lemondásra intik, s tompa rezignációba hódítják bele az alsó rétegeknek törekvő energiáit; nem tesznek jól, s nem értik meg Krisztust! Hiszen a magot nem azért vetik el a földbe, hogy elrothadjon, hanem hogy hajtson, a magasba, napsugárba és virágba, így a népnek hatalmas rétegei is fejlődnek, gazdagodnak, művelődnek, s ezáltal a jogokban s javakban gazdagabb élet magasabb régióiba emelkednek. Isten gondolta így, s a történelem bizonyítja! Ez akarat s e nagy bizonyság ellen pedig senki sem győz!”¹

Ennek mikéntjét próbálom bemutatni a magam korlátozott lehetőségeivel.

A történelmi helyzet

A XIX. században a katolicizmusban két irányzat jelenik meg: a konzervatív intranzigensek, akik azt tartják az egyház számára a lényegnek, hogy megőrizték az egyház hatalmát, és fennmaradjon az állam és egyház hatalmi összefonódása. Erre a legmegfelelőbb az abszolutista társadalmi rend, elveivel együtt.

A másik gondolati rendszer felismeri, hogy a francia forradalom hatására a társadalmak megindultak az emancipáció útján, megszületett a szabadság eszméje, amit a paternalista egyházi gondolkodás eddig nem vett figyelembe. Azonban ezek a gondolkodók felismerik, hogy az evangélium és a szabadság eszméje között összhang van, és a tömegek igénylik, sőt szükséges az egyház javára ezen gondolat kifejtése.

A jelenség persze sokkal összetettebb, de a szociális probléma megközelítéséhez jelentős aspektussal bír.

Az ipari forradalom és a gyarmatosítás hatására hatalmas vagyonok születtek. Ezek, a mások életére spekuláló emberek, szívesen tették magukévá, és propagálták anyagi eszközeik segítségével azokat a tanokat, amelyek igazolták haszonelvőségüket, önzésüket.

Szerintük nem lehet hivatkozni isteni igazságra, örök erkölcsi törvényekre, hisz a liberális gazdaságfelfogás szerint igazsága csak a piacnak van, ami mostantól meg kell, hogy határozza a társadalom életét.

Erre a felfogásra reakcióként megszületik az árucikké tett munkástömegek válasza, különféle szocialista megnyilvánulások formájában.

Véleményem szerint az egyház a mai napig hordozza annak terheit, hogy nem időben ébredt, – és hogy feleszmélt erői is csak hatalmas belső ellenállás mellett láthattak hozzá a szociális kérdés keresztény szellemiségű formálásához, a keresztény szociális elmélet kidolgozásához.

A magyar egyházi és a társadalmi helyzet

„A Magyar Katolikus Egyház az 1867-es kiegyezés után csaknem egynegyed évszázadon át viszonylagos nyugalmat élvezett, megtartotta és továbbépítette társadalmi befolyását, intézményeit és vagyonát.”²

„A régi egyházas, lelkipásztorkodó és népszerű püspökök helyét politizáló, nagyúri életmódot folytató és a liberális kormányt tűzön-vízen keresztül támogató főpapok foglalták el, akik a püspöki kar többségét alkották.”³

¹ Prohászka Ottokár: A mélység ereje (1908) Szent idők

² Adriányi Gábor: Prohászka és a római index Bp. 2002. 29.

³ Adriányi i.m. 30.

„A magyar főpapokat a német diplomáciai jelentések, mint arisztokratákat jellemezték. Tény, hogy inkább egyházfejedelmek voltak, mint főpásztorok. Egyházmegyéinket alig látogatták, a bérmlásokat és főleg az apostoli vizitációkat elhanyagolták, az alsópapsággal nem törődtek. Samassa úgy fogadta papi látogatóit, hogy azoknak előtte térden állva kellett beszélniük.”⁴

Ebbe az anakronista egyházi világba érkezik vissza hétéves tanulmányait befejezve, 1882 nyarán, felszentelt papként, filozófiai és teológiai doktorátussal a fiatal Prohászka Ottokár.

Ekkor már négy éve XIII. Leó ül Szent Péter trónján, aki korszakalkotó módon másként vélekedik elődeihez képest az egyház társadalmi tanításáról.

Ez a római szellemi légkör bizonyára jelentősen befolyásolta a fiatal pap irányultságát. Ekkor Magyarország társadalmi, gazdasági helyzetét az alábbiak jellemezték:

„A gazdasági változások átalakították a magyar társadalom szerkezetét. A lakosságon belül csökken a mezőgazdasággal foglalkozó népesség aránya, és felgyorsult az urbanizáció. 1890-ben még csak 38 városunk volt, 1910-ben már az ország 62 városában élt a lakosság majdnem egynegyede. A nagybirtokos arisztokrácián kívül a középrétegek társadalmi súlya jelentős. A falusi középrétegek alapvető tömegeit a legalább 10 kh. földdel rendelkező birtokos parasztság alkotta. A lakosságon belül 1910-ben a birtokos parasztság hétmillió létszáma a népesség 38%-át tette ki. A 4,3 millió agrárproletárral együtt a kb. 11 millió parasztság a lakosság 62%-a volt.

A falu arculatát mégis a középparasztság határozta meg. A szegényparasztság még rendelkezett földtulajdonnal, de ebből már megélni nem tudott. A napszámosok és cselédek az összlakosság egynegyedét tette ki. Az idénymunkásokat a munkalehetőségek konjunkturális és idényjellege állandó létbizonytalanságban és nyomorban tartotta. Az ipari munkásságon belül a századfordulóig a nem magyar etnikum dominált. Az 1900-as népszámlálás szerint az összmunkásság létszáma hétszázezer, a kereskedő népesség ennek a 10%-a volt. 1910-ben az ipari munkások száma már elérte az egymilliót. A szakmunkás rétegen kívül a munkásság tömegeit a napszámosok és a segédmunkások tették ki. A betanított munkások száma a századfordulótól gyorsan emelkedett.

A női- és gyermekmunka problémája is ekkor került előtérbe. A segédmunkások és az ipari napszámosok bére csak a napi megélhetést biztosította. A munkásság helyzete fokozatosan romlott, de a nyugatihoz hasonlítható tömegnyomor nem volt tapasztalható.”⁵

A politikai jogokat döntő módon korlátozta a különféle cenzusokkal megnyirbált választói rendszer, s hogy a nők nem szavazhattak, az pedig magától értetődő volt.

A választójogot fő vonalaiban, az egész korszakban, az 1848-ban hozott törvények határozták meg. A feudális jog felszámolása jogkiterjesztés formájában ment végbe, így a volt nemesek és városi polgárok megőrizték választójogukat a maguk személyére, míg a hon új polgáraiként ilyen joghoz jutottak az ország egyéb tekintélyesebb, megállapodottabb rétegei. A megállapodottság, a politikai érettség kritériumának elsősorban természetesen a vagyont tekintették, kiegészítve ezt a tudományos képzettséggel bírók (mérnökök, orvosok, ügyvédek, papok, tanítók stb.) vagyontól függetlenül, az ún. értelmiségi cenzus alapján kaptak választójogot.

⁴ Adriányi i.m. 31.

⁵ Szolnoky Erzsébet Szociális igazság és keresztény szeretet (Éghajlat 2003) 59–60.

A választójoghoz szükséges vagyon (a census) nagyságának egységes meghatározása egy gazdálkodási, fejlettségi szintjét tekintve nagyon sokszínű országban rendkívül nehéz feladat volt, s elsősorban azt kellett elérni, hogy minden tájegység helyi módosai bekerüljenek a jogosultak körébe. A szűkebb Magyarországon, faluhelyen a változó nagyságú egynegyed úrbéli teleknyi földhöz, városon egy jobb ház, gyár vagy kereskedelmi vállalat birtoklásához, kézműveseknél pedig egy segéd alkalmazásához kötötték a választójogot. A szavazási jogosultság erős korlátozásával, különösen a korlátok azok számára történő emelésével, akik a legszegényebbek voltak, garantálni tudták, hogy a szociális kérdés ne kapjon teret a nagypolitikában, vagy ha igen, a döntés azok kezében maradjon, akik nem érdekeltek a megoldásában.⁶ Így az 1910-es statisztika szerint a magyar huszonnégy éven felüli férfi lakosságnak 25,2%-a rendelkezett választói joggal.

Prohászka joggal várta, hogy a vatikáni fordulatnak itthon is meglesz a hatása, és megindul az egyházi belső reform. Ez azonban nem igen akart elindulni. 1885-ben egy levelében ezt írja Rómába:

„Az általános egyházi nyomorúság nem mutat semmiféle hajlandóságot, hogy eltűnjön, mindenütt nyugalom uralkodik.”⁷

A praktikus kereszténység apostola

1891-ben megszületik a *Rerum Novarum* körlevél, amelyet Prohászka Ottokár fordít le, és ad ki.

Talán ez az az esemény, ami cselekvéssé érik benne, és a következő év nyarán, egy lelkigyakorlaton a következőket írja:

„Molnár apáttal beszélnek, hogy mit kell tenni... Fel kell rázni (a világot), s praktikus kereszténységet kell csinálni.”⁸

Itt kezdődik harmincöt éves áldozatos munkássága az elesettek érdekében.

1894-ben közreadja a *„Mi az a szociális kérdés?”*, és *„A papság feladata a szociális kérdés körül”* című írásait.

A *„Mi az a szociális kérdés”* című művében képet ad a gazdasági liberalizmus belső mozgató elvéről. A szabadság nemes eszméjének, emberi lelkiismeret által (melynek alapját Krisztus igazságai adják) nem kontrollált térnyeréséről, amelyből így nem a jó megvalósításának szabadsága lesz, hanem állati, ragadozó-szabadság.

„Most az «állat jogainak» korszakát éljük.

Az állat emancipáltatott az emberben; az állati ember lépett föl a világ színpadán, az az ember, aki korlát és tekintet nélkül, igazság és szeretet nélkül, a modern szabadság zsarnokságával s a létért való küzdelem könyörtelen jogcímével szerezheti magának azt, ami jó neki: élelmet, hatalmat, élvezetet; mert mást nem ismer, és nem kíván. A szívárványt nem bámulja; de a vályút nézi; a csillagokba nem tör, melyek az égen ragyognak; csillagai legföllebb a koronák s a ragyogó, kéjes szemek. Eltáposhat minden gyengébbet, kiszípolozhat minden vért és velőt, vájkálhat a teli tálakban, dúskálhat szemé-szája javaiban, kiemelhet fészükéből ezreket, s miután kedélyesen beleült szerzeményükbe, naplopókká s a

⁶ Magyarok a Kárpát-medencében. Szerk.: Glatz Ferenc (Pallas Lap és Könyvkiadó Vállalat)

⁷ Adriányi i.m. 29.

⁸ Barlay Ö. Szabolcs: Prohászka Ottokár parlamenti beszédei 2006. 5.

társadalom proletárjaivá degradálhatja a kisembereket; mert az erősebb győz, – s a győzelem megkoszorúzza az állatot az emberben.”⁹

A klasszikus kapitalista mélylélektanát látjuk. Ezzel, a Prohászka által leírt fajtával, a mai napig találkozhatunk. Kézbe kell venni az általa készített egyik képet, és korunk egyik csúcsragadozóját ismerjük fel benne. *„Nézzétek ezeket a becsületrend keresztyével ékesített, a szalonok rutinjával legyalult, sima, ügyes társalgású csalókat, kik élveznek, zsarolnak, s miután kihasználták erényeteket és becsületeteket, mérget isznak, vagy megszöknek.*”¹⁰

A szociális kérdés jogok kérdése – állítja; csak az nem mindegy, mi az az eszme, ami adni fogja ezen jogok alapját, és amely jogok aztán társadalmat fognak szervezni. Megérti a változtatás vágyának okait, a történelem során türelemmel, vérrel-verejtéssel szenvedő ember vágyát egy jobb, boldogabb élet iránt, de látja a saját és a hozzá hasonló tapasztalt, szellemi hadjáratokat végigjárt pretóriánus felelősségét, akik Jézus számára foglalnak földet, de meg is kell tartaniuk azt. Hiszen az anarchizmus ragadozó-erkölcssei, vagy a szociáldemokrácia ateizmusa, egyházellenessége, – amelyek az egyházban látják egyrészt egoizmusuk ellentételezését, másrészt a szocialista eszmeiség tagadását –, elfogadhatatlanok az egyház számára.

A szocializmusnak viszont létjogosultsága van, állítja, de ennek keresztényszocializmusnak kell lennie.

„Az Isten-jogokból tehát ember-jogok, s az ember-jogokból állat-jogok lettek, s miután az ember állattá lett, földülja azt a társadalmat, mely az Isten országa, civitas Dei, s az Isten fiainak háza volt, s alkot magának vagy egy vadont fenevadak számára az anarchizmusban, – vagy egy utópiát a szociáldemokratizmusban; de minden esetben szédítő sietséggel sürgeti a régi társadalom újjáalakítását: s ez a szociális kérdés.

Ki ne érdeklődne az újkor legforrongóbb, a társadalom alapjait földülő s új földi paradicsomot ígérő mozgalom iránt, melynek a neve szocializmus? Főleg ez utolsó jellege kezd napjainkban csábítólag hatni az ifjúság képzeletére is; hogyan, hiszen új világot, boldog nemzedéket látni a föld virányain; összeűzni a régi jármot, melyhez annyi véres emlék tapadt, s melyet megrohasztani nem volt képes sem a türelmes népnek verejtéke, sem a próféta- és apostolszámba menő, elégedetlen lázongók vére; mindenki előtt kedves álmkép, de az ifjúságnak, mely még jó nagy részt önmaga számára akar lefoglalni az új világból s új boldogságból, nemcsak vonzó álmkép, de ittasító, lelkesítő, elragadó utópia. Siet tehát, hogy megvalósítsa!

*Másokat a mozgalom réműletes oldala foglalkoztat; a szeretet azon intézményekhez, melyek évezredek óta a népek sátorfái voltak, s a hit, mely a lélek szentelt érdekeit az új tanok által romba döntve látja, fölcsigázza tehetségöket, s egyéniségük egész erélyével indulnak meg az ellenséges áramlat ellen, nem a 48-as honvéd ruganyos, húszéves lelkesülésével ugyan, de a hadjáratokat végigszenvedett pretóriánus izmos karával s biztos szemével.*¹¹

Óv attól, hogy a társadalmi kérdést, a probléma súlyát félvállról véve, gyomorkérdéssé egyszerűsítsük. Szimbolikusan a társadalmat testként állítja elénk, amelynek gyomorbaját az egész szervezet megsínyli.

⁹ Prohászka Ottokár: Mi az a szociális kérdés (1894) 1–4.

¹⁰ Prohászka Ottokár: Mi az a szociális kérdés (1894) 1–4.

¹¹ Prohászka Ottokár: Mi az a szociális kérdés (1894) 1–4.

„Innen van, hogy a szociális-kérdés nem mondható gyomor- vagy kenyérkérdésnek kizárólag, hanem kiterjed mindenre, ami a társadalmat alkotja, és élteni. Hiszen azért hívják „társadalmi kérdésnek”; egy új társadalom megteremtéséről, s a réginek szétbomlásáról van szó. Aki tudja, hogy a társadalom micsoda; aki öntudatára hozza magamagának, hogy a társadalmi test nemcsak gyomor, hanem éppúgy fej is, ész és szív is, jog és szeretet is, földi lét és vallásos törekvés is: az nem jut kísértetbe a társadalmi kérdést, ezt a nagy szociális bajt, gyomorkérdésnek elnevezni s mint gyomorkérdést kezelni; hanem éppen úgy jogi krízisnek, s nem kevésbé erkölcsi és vallási forradalomnak fogja azt tartani.

Van azonban a gyomornak egy különös szerepe a szociális kérdésben, ami alkalmul szolgált, hogy többen az egészet „gyomorbetegnek” nézték, s ez az, hogy a társadalmi kérdés a gyomorból származik; az volt az első, amely elromlott a nagy társadalmi testben, s a gyomor romlásával szédülni kezdett a fej, egész az agy megzavarodásáig; reszketni kezdtek az idegek és izmok; félelmetes idegesség vett erőt a testen; undor és elsavanyodás váltakoztak a düh és a rombolás mániájának kitöréseivel. Íme itt áll előttünk a társadalmi kérdés!”¹²

Állítja, hogy a kapitalista tömegtermelés szétzüllesztja a társadalom normális szerkezetét, a sok kicsi önálló egyszisztenciát, az önálló iparosokat, – a gépekre alapozott modern versenyben helyt állni nem tudván –, bérmunkásokká degradálja. Így mások kényének kiszolgáltatván, szabadságukat, méltóságukat, lelki egészségüket veszítik.

„A gép gyorsan és jobban dolgozik, mint az ember; kevés munkaerő kell hozzá ember részről, tehát sokat produkál és szállít a piacra, s ez által kielégíti a fogyasztást. Akinek nincs gépe, az nem konkurálhat a géppel bíró munkással, s mindjobban leszorul állásáról. Mivel a gép sokat produkál, azért olcsóbban is adhatja terményeit, mint a keze munkája után élő munkás, aki kevesebb gyártmányaira kényszerül elosztani az élet- és családfenntartás és a munkával járó kiadások rezsijét. A következmény nem marad el; a fölületes közönség elfordul a dolgozó kézműiparostól, s a gép- és gyármunkát pártolja. Az imént mondtam, hogy „gép- és gyármunka”. Igen, a gép megteremti a gyárat. A gép tökéletesbülése és halmozása kívánja, hogy minél nagyobb méretekben dolgozzék; mert annál olcsóbb a termelés, minél nagyobb az. De nagy termeléshez sok tőkebefektetés kell, s így arra csak a nagytőke lesz képes, mely pedig nincs az iparos osztály kezén. Az iparszabadság e részben megnyitotta a tőke minden zsilipjét. Bárki fölállíthat cipőgyárat, aki egyáltalában nem ért a cipővarráshoz, hogyha csak pénze van.

Mit csináljon mármint az önálló mester? Miután meg nem élhet, beáll a gyárba, s lesz bérmunkás. Aki előbb önálló volt, az most bérszolga lett, – aki előbb a munka teljes gyümölcsét élvezte, az most a haszonnak csak egy részét, esetleg teljesen eltűnő részecskéjét kapja; a többi elnyeli a tőke, megkapják a részvényesek vagy a bankok. Tehát az emberi munka szolgál a tőkének. A tőke az úr; élethalálra kell a munkásnak megadnia magát; tőle függ. Így porlódnak szét, így atomizálódnak a régi munkás rendek, s az önálló polgári harmadik rendből folyton szállnak lefelé a negyedik rendnek sötét és fanatikus dühtől telített mélységeibe.”¹³

A folyamat aztán elindítja az urbanizációt, ami még inkább növeli a profitot, hisz a munkaerő bősége miatt a béreket egyre lejjebb szorítják. A falvakban ugyan csökkenhet a nincstelen napszámosok száma, de helyzetük, életfeltételeik a városban sem lesznek jobbak.

¹² Prohászka Ottokár: Mi az a szociális kérdés (1894) 1–4.

¹³ Prohászka Ottokár: Mi az a szociális kérdés (1894) 1–4.

„A kereset a gyárakba összpontosítja a munkás népet.

A gépnek nagyban kell dolgoznia, hogy minél nagyobb hasznot nyújtson a tőkének; azért aránylag nagy munkás csődületeket provokál. A munkások tehát áttörik illetőségük korlátait, s özönlenek a gyárakhoz. A gyárak ennek következtében a munkás népet rohamos áramlatban sodorják a nagy gyártelepek felé, kezdetben a városok, azután a faluk lakosságát is.

E csődület azonban alábbra akasztja a munka értékét; mert minél nagyobb a kínálat, annál kisebb a kereslet, s így a bérkérdés vasszükségyszerűsége egyre lejjebb szorítja a béreket. Annál jobb a tőkének; olcsóbban dolgozik s nagyobb haszonnal.

A tőke tehát egy rafinált gonosztevő, mely maga után zúditja a kenyeret kereső népet, s földönfutóvá teszi azt; miután pedig földülta otthonukat, s hatalmába kerítette a védteleneket, egymásra uszítja, s túllicitálja az egyik olcsó kínálatát a másiknak szinte ingyenes munkájával.”¹⁴

A mezőgazdaságban hasonlóképpen áll szemben a tőkés termelési módot folytató nagybirtok, amely gépekkel, egyéb anyagiakkal jól felszerelt, tőkeerős a kicsi családi birtokokhoz képest.

„Az ingatlan tőke nem segíthet magán. Az ingatlan tőkét nem lehet befektetni a gépekbe, tehát a modern termelés leggazdagabb fogalmába; a pénzt mind oly vállalatokba fektetik, melyek bőven kamatoznak; a mezőgazdaságnak nem igen jut forgótőke, vagy ha jut, oly kamattal jut, amely azt a gazdaságot megfojtja.

Ne gondoljunk e tárgy megbeszélésénél a jól felszerelt latifundiumokra. A gazdag családok és intézetek, pl. püspökségek, saját pénzüket fektetik be az ingatlan birtokba, mert mindenféle érdekük ezt kívánja; azonkívül pedig ez a termelés is félig-meddig gyári termelés; gépekkel űzik a munkát, s gyáraikban földolgozzák a nyersterményt.”¹⁵

Márpedig itt az egyházi birtok, mint olyan jelenik meg, amely a tőkés termelési módot folytatja, és később javasolni is fogja bizonyos mértékű felosztásukat, és belőlük kisgazdaságok kialakítását.

„A papság föladata a szociális kérdések körül” (1894) című művében Prohászka a következőket írja:

„A liberális gyárosok, répatermesztők és vállalkozók pedig a szuronyokra támaszkodnak; de minél inkább támaszkodnak, annál előbb dőfődnek át azok rajtuk. A szurony éles, arra támaszkodni nem lehet!

Hátra van tehát a magára maradt, veszendő munkás nép, s lesi a prófétát, aki elmondhassa: misereor super turbam!

S miért lesi az a szorult népség az új prófétát? Hát nincsenek Mózesük és prófétáik? S miért olyan veszendő, mint a pásztor nélkül való nyáj; hát eltűnt körülökből „lelküknek pásztora”? Eltűntek-e azok, akiknek mondatott: si amas me, pasce oves meas? Hát nem lépett a papság, az a szegények és szenvedők közt forgolódo papság, a társadalmi nagy gátszakadás részébe az egyház hajójával, hogy ha kell, magával ezzel a hajóval betömje a rést, s parancsoljon a romboló elemnek?

Kereken kimondom, hogy a papság bizony sehol sem tett eleget a szocializmust megteremtő gonoszság és pogányság ellen, – sok helyen elkésett, – máshol meg még most sem tesz semmit.

¹⁴ Prohászka Ottokár: Mi az a szociális kérdés (1894) 1–4.

¹⁵ Prohászka Ottokár: Mi az a szociális kérdés (1894) 1–4.

Ne botránkozzunk meg e nyílt szón! Ne ütközzünk meg főleg azon, hogy azt mondom: a «papság»; kivételeket nem sorozhatunk szabályok közé, de viszont a szabály nem tünteti el a kivételt. Hogy kivételek vannak, azt készörömet elismerem, s azok a kivételek tudják s érzik leginkább, hogy árván, elhagyottan, vándorszikkák gyanánt állnak társaik körében.”

„Lange, aki nem szeret minket, – de hiszen azért néha igazat mondhat rólunk, – egy helyen így ír a materializmus történetében: «ne csodálkozzunk azon, hogy sok esetben a szabadgondolkodók, sőt néha éppen az egyháznak legelszántabb ellenségei azok, kik az elnyomott emberiség ügyét lelkes szívvel felkarolják, mialatt az egyház szolgálói a gazdagok asztalánál ülnek, s a szegényeknek az alázatosságot, a meghúzódot, az alázatos engedelmséget prédikálják. Ha föl is tesszük, hogy az újszövetség morálisa mély benyomást gyakorolt a keresztény világ népeire, abból nem következik, hogy ez a benyomás éppen azoknál lesz a legmélyebb, kik a tanszövegével és betűjével foglalkoznak...»”¹⁶

Lange idézésénél utal rá, hogy az evangéliumi igazság megfogalmazását és megvalósítását a társadalomban nem egyház- és vallásellenes erőknek kell átengedni, hanem ezekre a keresztényeknek kell inspirálni a társadalmat.

„Az egyházban is több felől emelkedtek már hangok, amelyek sürgetik, hogy nemcsak a szegénynek való tőrést és szenvedést kell prédikálni, hanem a gazdagok és a birtokos osztály által elkövetett igazságtalanságokat is kell az evangélium nevében megbélyegezni. Hiszen az a sok csalás és fosztogatás, a rafinált szipolyozás és uzsora, a köteles bérnek visszatartása, a börze- és bankgazdálkodás, a kötések és „gyűrűk” megalkotása az Isten VII. parancsának mérlegét annyira terheli és túlterheli a pénzes birtokosok rovására, hogy valamennyi tolvaj, zsvány és krajcáros csaló a világ kezdete óta nem vétkezett annyit a VII. parancsolat ellen, mint amennyit a liberális szabadfosztogatás rendszere vétkezik ellene – hogy ne mondjak sokat – tíz év alatt. Máshol azt olvastam, hogy a papok ne játsszák a zsandárok szerepét, akik a gazdagok wertheim-szekerényeihez vannak odaállítva, s azt gondolják, hogy teljesen megfeleltek hivatásuknak, ha a nélkülözőket a kihágásoktól visszatartják.”¹⁷

Nyíltan kimondja, és felszólítja az egyházat, hogy bélyegezzék meg, nevezzék néven – lopásnak a spekulációt, profithajhászást és egyéb, „megbecsült, köztiszteletnek örvendő ember munkáját”, és ne csak a nyilvánvaló primitív lopásra vonatkozzék a hetedik parancs, hanem vegyük észre, hogy mindegyik mögött a tiszta önzés, ragadozás jelenik meg.

A változtatásoknak a tettekkel, az egyház tagjaitól kell indulnia.

Az egyháznak fejlődnie kell, és bátran vállalnia azt; új meglátások nyílnak, új igazságok fogalmazódnak meg.

„... – hogy az evangélium fogalmihoz így új, az eltaposott néptömegek javára átalakított világ közelebb állhat, mint a mostani gyalázatos gazdasági rendszer, – hogy valamint az egyháznak nincs oka lelkesedni a Bourbonokért, éppúgy nincs oka lelkesülni a zsidó aranyborjúért, – hogy valamint a törvény előtt a múlt században még nem volt meg a polgári egyenlőség s most már megvan, éppúgy lehet majd a jövő században a birtoklásban is bizonyos egyenlőség, mely most még nincs, – hogy nem kell mindenre, ami a vagyonnak új felosztását s minden embernek számára való részbiztosítást illeti, ráfogni, hogy ez szociáldemokrácia: ezek, gondolom, oly igazságok, melyek napról-napra derülnek még azok

¹⁶ Prohászka Ottokár: A papság föladata a szociális kérdések körül (1894) 1–4.

¹⁷ Prohászka Ottokár: A papság föladata a szociális kérdések körül (1894) 1–4.

előtt is, kik annyira belemélyedtek a mostani viszonyok fejfájást okozó álmába, hogy bűnnek tartják rajtuk változtatni.”¹⁸

Párhuzamot von az 1900-as év előtti kor pogánysága és napjai pogánysága között. Állítja, hogy Krisztus igazsága akkor már itt a földön egy jobb világot helyezett kilátásba az embereknek, és ez is oka volt a kereszténység terjedésének.

A mai korban az ember szintén útmutatást vár, és az igazság itt is megoldást kínál.

„Ha az egyház nem pártolja igazán a szegénységet nemcsak alamizna által, hanem a szegények jogainak érvényesítése által: akkor a szegénység otthagya az egyházat faképnél, s igaz, hogy szerencsétlenségére, de mégis természetesen a túlzó, fantasztikus szociáldemokratákhoz szegődik. Hiszen azok szeretik őt!

A nagy szociális mozgalmakban a reménykedőket mindig ez a belátás vezette: jót akarnak nekünk; tehát gyerünk utánuk.

A pogány világ forduláskor is a legnagyobb érv a kereszténység igazsága mellett az eddigi állapotok nyomorúsága és hordozóik tehetetlensége volt. Azért nem volt szükségük filozofálásra. Amit érzünk, az indít, s úgy indít, hogy el is ragad magával. Nem állnak-e a társadalom némely rétegei most oly elhagyottan, kifosztottan s reménytelenül a divó rendszerrel szemben, mint álltak 1900 év előtt milliók a pogány impériummal szemben? S csoda-e, ha úgy tesznek, mint tettek akkor, hogy a lelkes szóra, mely új világot ígér nekik, megindulnak? Ne kössük tehát össze magunkat az uralkodó rendszerrel úgy, hogy azután vele állunk, vele dőlünk. Ne áruljunk egy gyékényen a liberális gazdasági rendszerrel, ne védjük azt.”¹⁹

Felszólítja az egyházat, hogy ne kösse össze magát egy olyan rendszerrel, amit túlhalad, átlép a történelem, hanem adja meg a választ a történelem kérdéseire. Különben a tömegek a szociáldemokráciához szegődnek.

Ezzel a szellemiséggel lett Prohászka Ottokár Giesswein Sándorral együtt a keresztény szociális mozgalom megalapítója Magyarországon.

A mozgalom hatására keresztényszocialista párt is alakult, és 1910-ben képviselőt is küldött a Parlamentbe. Még korábban, 1896-ban, a képviselőséggel is próbálkozott, de választási csalással megbuktatták. 1905-ben fehérvári püspök lesz, és ezzel a felsőház tagja.

A Keresztény Szocialista Egyesületek Országos Szövetségének volt betudható, hogy a 10. Katolikus Nagygyűlés 1910-ben felszólította a püspököket, hogy egyházi birtokaikat ne nagybérlőknek, hanem keresztény kisgazdáknak, illetve ezek bérszövetkezeteiknek adják.

Nem kétséges, hogy Prohászka szociális javaslataival és földreformjával szinte az egész magyar hierarchiával összeütközésbe került. A kiegyezéstől kezdve jóformán valamennyi magyar püspök az egyházi vagyonban látta az egyház függetlenségét, jólétét és jövőjét biztosítva. Ezt az alapot döngetni fő bűnnek számított.

Prohászkat még az uralkodó liberális sajtó is azzal vádolta, hogy fölforgatja a szociális rendet. – Amikor Prohászka 1910 karácsonyán megjelentette „Több békességet” feliratú cikkét, és ebben ismét az egyház szociális és földreformját, valamint az ökumenikus szellem ápolását sürgette, betelt a pohár. Az esztergomi hatóság hivatalosan is feljelentette Rómában.²⁰

Az ellene irányuló támadások nem ingatták meg, és szilárd hittel kitartott meggyőződése mellett. A háborús események tovább fokozták a földművelő nép nyomorát, a legnagyobb

¹⁸ Prohászka Ottokár: A papság föladata a szociális kérdések körül (1894) 1–4.

¹⁹ Prohászka Ottokár: A papság föladata a szociális kérdések körül (1894) 1–4.

²⁰ Adriányi i.m.

számmal ez a réteg hullatta vérét a harcmezőkön. Az országnak kézzelfoghatóan ki kell irányukba fejezni a megbecsülést, és enyhíteni kell sorsukon. Ő mondja a következőket: „Nincs az a herceg, az a püspök, nincs az a gróf, aki nagyobb igényt tarthatna a hazai földre, mint az, aki azt vérével áztatta...”²¹

Földreform elképzelései

1916. április 23-án Prohászka Ottokár megtette földreform indítványát a Magyar Gazdaszövetség évi közgyűlésén. Javaslatának lényege, hogy a kötött birtokokat használják fel a népjólét számára, konkrétan: a kötött birtok szántóföldi területének tízezer holdon felüli részét a háború rokkantjai, árvái és özvegyei részére javasolja örök haszonbérletbe adni.

„Kicsit bővebben ez azt jelentette, hogy olyan akciót indítványozott, melynek célja, hogy kimondottan mezőgazdasági művelésre alkalmas területek (tehát erdő, legelő, halgazdaság vagy földadóval nem terhelt kopár terület nem) haszonbér ellenében kerüljenek az állam kezelésébe. Az államnak ezen bérigénye kiterjedhetne minden közalapítványi birtokra, valamint az egy kézhez tartozó, 10 ezer kataszteri holdon felüli hitbizományokra és egyházi javakra. Ezek mindegyike ún. kötött, vagy korlátolt forgalmú vagyon. (A kötött vagyon olyan ingó vagy ingatlan vagyon és érték, amelynek szabad adásvétele, állagának bárminő megcsonkítása, átváltoztatása, terhelése tiltva van. E fogalomba az 1900-ban megjelent Közgazdasági Lexikon a következő kategóriákat sorolja be: koronajavakat és uradalmi birtokokat (1), kincstári javakat (2), vallás- és közalapítványi birtokokat (3), a kormány által kezelt egyéb alapítványokat (4), törvényhatósági, városi és községi kötött birtokokat (5), egyházi kötött vagyont (6), hitbizományokat (7), magánalapítványokat (8), végül az árvák, illetve gondnokoltak vagyonát (9).) Úgy tűnik, a statisztikák már ekkor is önálló életet éltek, az egyes feldolgozások ugyanazon időmetszetekre eltérő számsorokat közöltek. A nagyságrend és a tendencia viszont azonos, ezért szemléltetésként indokolt áttekinteni az indítványban érintett földterületek nagyságrendjét. A dióhéjba szorított adatok szerint 1895-ben a magyar birodalom 56 186 327 kat. hold, Magyarország maga 48 834 673 kat. hold, amelyből a szántóföld 20 904 568 kat. hold, a parlagon maradt szőlő 149 151 kat. hold, a terméketlen terület 2 319 061 kat. holdat tett ki. A száz kataszteri hold és ennél nagyobb birtokoknak 1913. április hó végéig megállapított adatai szerint a korlátolt forgalmú birtok 15 563 699 kat. hold, amely 11 588 birtokosnak tulajdona, ill. birtoka.

Ebből a 92 hitbizomány 2 291 078 kat. hold területtel bírt, amiből 721 541 kat. hold a szántó és 733 kat. hold a kert (díszkert). (Az 1895. évi birtokstatisztika szerint a hitbizományok – itt még 2 329 000 kat. holddal – 4,8 százalékban részesültek az ország területéből, ez az összes korlátolt forgalmú birtoknak 14,2 százaléka.)

Ebből az egyházi birtok:

- a) latin szertartású katolikus 428 birtokos kezén 1 551 825 kat. hold, amelyből 479 522 hold szántó;
- b) görög katolikus 129 birtokos kezén 184 672 kat. hold, amelyből 10 604 hold szántó;
- c) református 220 birtokos kezén 61 881 kat. hold, amelyből 33 553 hold szántó;
- d) ágostai evangélikus 151 birtokos kezén 49 432 kat. hold, melyből 13 174 hold szántó;
- e) görögkeleti 124 birtokos kezén 65 499 kat. hold, amelyből 30 085 hold szántó;
- f) unitárius 23 birtokos 11 050 kat. holddal, amelyből 10 085 hold szántó;
- g) izraelita 4 birtokos 1451 kat. hold, amelyből 916 hold szántó.

²¹ Balogh Margit: Örökbérlet vagy verkli? – Prohászka Ottokár örökbérlet javaslata In: Prohászka Ébresztése II. 110–126. Szerk.: Szabó Ferenc Bp. 1998.

Az egyházi birtokok az ország területének ugyancsak 4,8 százalékát foglalták el. Ez a korlátolt forgalmú birtokok összes területének 14,4 százaléka.”²²

Prohászka naplójában így emlékezik vissza az eseményekre.

„...elsütöttem a nagy ágyút az Omge gyűlésén [Tévesen az OMGE-t nevezte meg helyszínnek a Magyar Gazdaszövetség közgyűlése helyett. – B. M.), s beadtam a földosztásról indítványomat. Röviden jeleztem s okoltam meg, hogy miért. Örökbérletet gondoltam, mert másra nincs pénz; s ezt az örökbérletet úgy, hogy ne érezze a bérlő, hogy bérlettel, hanem valami „örök”-ké övével áll szemben. Nekem ezeket a gondolatokat Malcomes Gyula bécsi külügyminisztériumi titkár vagy tanácsos adta; övé az egész terv: én csak egyházi szempontból tettem kifogástalanná. Máris megkezdődött a sajtóvélemények árama; a Világ is borzasztóan kifent, s kapok iratokat s telegramokat mindenfelől. Igazán nagy követ dobtam a „Velencei” magyar tóba, ebbe a széles, sekély vízbe. Most kavarog, s gyűrűzik. – Lehet mindenféle kifogást emelni e javaslat ellen; de azt el kell ismerni, hogy a népet magyar keresztény irányban kell földdel támogatni, – no és a latifundiumok igazán megértek a megosztásra már nálunk is.”

Majd „Szerény nézetem szerint, úgy, ahogyan mi képzeljük a dolgot, nemcsak a földművelő nép sorsa lenne megoldva, de a nagybirtoké is, mert a secularisáció s a radikálisok... reformeszméi legalább egy-kétszáz esztendőre tárgytalanokká lennének téve.”²³

Itt egy roppant érdekes dologgal találkozunk. A mai kor emberének első gondolata, az adott történelmi múlttal a háta mögött, hogy mit kell szórakozni itt az örökbérlettel, el kell venni a földet, és ki kell osztani, mint ahogy gondolták a szociáldemokraták is, hisz tudták ők is: azé a nép, aki ad neki.

Természetesen ez számára járhatatlan út volt. Így is vékony jégen járt, hisz tudomására jutott, hogy ellene, mint földosztó szocialista ellen, Rómában lépéseket kívánnak tenni.

A kijelölt területek megváltása a földhöz jutottak számára természetesen lehetetlen volt. Az államból pedig hiányzott az erő, hogy kártalanítsa a tulajdonosokat. A tulajdonosok azonban nem kívántak térítés nélkül lemondani tulajdonukról. Más megoldás nem kínálkozott, mint a bérlet. Viszont az, hogy Prohászka tervezetében örökbérlet jelent meg, számomra azt bizonyítja, hogy ő a valóságban is ismerte az emberek vágyait, érzéseit, sőt a gazdaság valós szükségleteit. Ugyanis a bérleti rendszer a bérlőt kiszolgáltatottá teszi, de nem csak a bérlőt, hanem az egész mezőgazdaságot, hisz hatalmas tőke vándorolhat ki, és vándorolt is ki a mezőgazdaságból a bérleti díjakkal, amelyek nagyságát a különféle gazdasági folyamatok kiszámíthatatlanná teszik.

A mai magyar mezőgazdaság ugyancsak ebben a cipőben jár, hisz a termőterület 50%-át bérlők művelik, a mindenkori bérleti díj pedig minimum az Eu-támogatás 25%-a, és akik ennyit kérnek, azok itt a jóságos szamaritánusok. Kíváncsi leszek, milyen eszközökkel próbálja majd kezelni a problémát egy felelős agrárkormányzat, hiszen a jelen állapot már-már tarthatatlan.

Lehet, hogy Prohászka gondolatai itt is visszaköszönnek, és valaki fel fogja ismerni, hogy be kell állítani az államot, mint valamiféle szabályzó erőt, a bérlő és a bérbeadó közé, hogy a spekulációnak, harácsolásnak elejét lehessen venni. Az örökbérletű föld nála a tulajdonjog hatásával bír, beruházásokra alkalmas jogviszonyt teremt.

²² Balogh Margit: Örökbérlet vagy verkli? – Prohászka Ottokár örökbérlet javaslata In: Prohászka Ébresztése II. 110–126. Szerk.: Szabó Ferenc Bp. 1998.

²³ Prohászka Ottokár: Napló 1916. ápr. 25.

A bérleti díjat nem a volt tulajdonos szedi, hanem az állam, ami garantálja a méltányosságot, és rendezi a volt tulajdonossal a térítést. E mellett széles körű megváltási joga lenne. Ez a felfogás már távlat egy szociálisan gondoskodó, bizonyos fokig újraelosztó állam felé. A liberális állameszmény szempontjából viszont roppant ellenszenves, hiszen az én határtalan hírvágyát gátak közé szorítja azzal, hogy vannak korlátai a tulajdonlásnak.

Prohászka szerint a bérösszeg négy tételből állna össze: a haszonbérből, a parcellázási és igazgatási költségekből, valamint holdanként 50 fillérenyi pótlékból. Ez utóbbiból tartalékalap létesítendő – segélyre, az esetleg emelkedő haszonbér kiegyenlítésére, illetve megváltásra.

Az indítvány elhangzása után Prohászka levelek sokaságát kapta. A gazdakörök gratuláltak, sokan hálálkodtak, és köszönték a javaslatot. Mások sértőnek találták, hogy így nem a szabad piac törvényei szabják meg a viszonyt bérlő és bérbeadó között. Az egyik ilyen levélíró javasolta, hogy az ő birtokának pozitív tapasztalatai alapján, nyilvános árverésen adják haszonbérbe a földeket. Vajon mit értett meg ez az ember Prohászka elméletéből?

A sajtó vegyesen fogadta az indítványt. A gazdalapok – például a *Köztelek*, *Magyar Gazdák Lapja*, *Magyar Gazdák Szemléje* – nagy lelkesedéssel és elismeréssel nyilatkoztak, csakúgy, mint a *Fejér Megyei Napló*, *Az Újság* vagy az *Alkotmány* első tudósítása. A kormány sajtó hűvösen ismertette a javaslatot, a katolikus papságnak szánt *Egyházi Közlöny* – amelyben egyébként Prohászka először írta meg, hogy az egyházi birtokrendszer reformra szorul – óvatos bírálatot ötvözött még óvatosabb méltatással. A *Népszava* határozott kritikát közölt, tiltakozott az egyházi javak állami bérbeadása ellen, mert az egyházi javak tulajdonképpen az állam tulajdona, amelyet az egyház bizonyos feladatok elvégzésére kapott. A szocdemek a parasztság földhöz juttatását összekötötték a szekularizációval, szerintük az államnak a földet vissza kellene venni a maga tulajdonába és rendelkezésébe. Az szinte természetesnek tekinthető, hogy sem a szociáldemokrata, sem a liberális sajtó nem tapsolt. Annál kínosabb volt az a feltűnés, amelyet Csernoch János prímásnak *Az Estben* közzétett támadása országszerte keltett. Kijelentette, hogy nem tudott a javaslatról, majd határozottan bírálta Prohászkanak a háború rokkantjainak nyomorán való feljajdulását. Szerinte a magyar katonának nincsen fényes ígéretekre szüksége. Felfogása megegyezik gróf Tisza István miniszterelnök hitvallásával. Csernoch János még azt a meghökkentő véleményt is megkockáztatta, hogy nemcsak földéhség van, hanem egyes helyeken valóságos földiszony is.²⁴

Csernoch János prímás megnyilvánulása ma is döbbenetet kelt, és az ilyen megnyilvánulásoknak az egyház ma is viseli a következményeit. Az egyházi vezetést, a papságot ma is nagyon sokan azonosítják a tekintélyelvűséggel, elitizmussal, szociális érzéketlenséggel, anyagiassággal, a világi hatalom szeretetével. De még az egyházon belül is él egy ilyen kép a régi magyar egyházzal.

Az integrista Molnár Tamás beszéli el, hogy egy alkalommal Dél Amerikában, a 60-as években találkozott Helder Camara brazil püspökkel, aki – szerinte – egy időben a nemzetközi katolikus-marxista-baloldal sokat szereplő alakja volt. Piros szegfű társaságában, fából készült püspöki mellkeresztet viselt, és úgy pírongatta őt. Fölvívta figyelmét a fakeresztre, amely akkoriban a szegények melletti elkötelezettség jelképe volt.

A püspök a vasfüggöny mögötti egyházakat ostorozta, amiért belecsondosodtak a feudális hatalmi struktúrába, és szövetségesei lettek az arisztokráciának és a földesuraknak.²⁵

Mekkora hit kellett legyen Prohászkaiban, hogy ne kételkedjen magában, ne inogjon meg, amikor a legnagyobb egyházi méltóság is ennyire másként látta a világot, az életet, az ember

²⁴ Balogh Margit: i.m. 5–6.

²⁵ Molnár Tamás: *Az Egyház az évszázadok zarándoka*, Bp. 1997. 112.

szerepét, küldetését? Azért is gondolom, hogy a *Rerum Novarum*nak különleges a jelentősége, hisz fellegvár lett a keresztény szociális gondolat számára.

Csernoch földiszonyról tett cinikusnak tűnő kijelentését pedig jó, hogy szinte senki sem ismeri a mai korban, mert teljes lenne a káosz az emberek fejében, az ideológiák főbb csapásvonalait illetően a földtulajdonlás körül.

Az Antali-féle földreform idején ugyanis pontosan az MSZMP utódpartja embereinek, a volt földosztóknak, a földiszony volt az egyik nyomós indoka arra nézve, hogy ők miért nem szeretnék visszaadni a volt tulajdonosoknak a földet.

Úgy látszik, az irigység, az önzés ugyanazokat a szavakat mondatja mindenkivel.

Földreform koncepciójának szerves részét képezte a kisbirtok szövetkezetekbe szervezése. A gondolattal a parasztság is azonosulni tudott, hisz itt nem tulajdon alapú szövetkezésről volt szó, hanem, értékesítési-, beszerzési-, és hitel-szerveződésről.²⁶

A nagybirtokkal és gátlástalan kereskedelemmel szemben így sokkal nagyobb volt az esély a talpon maradásra. Ezen szerveződési formák áldásos tevékenységének az emléke még sokáig élt a falvakban. Az 1970-es évek elejéig begyűjtő néven még valami hasonló működött: ha a nagyanyámmal szedtünk egy véka cseresznyét, meggyet, barackot, bármilyen élelmet, oda be lehetett vinni. Az emberek leginkább futurának, vagy hangyának nevezték. Talán, ha a rendszerváltás gazdaság-politikusai olvastak volna Prohászkaét, és hittek volna neki, ma nem úgy nézne ki a magyar falu birtokrendszere, hogy földjének fele egy kézben, a másik negyede kettőben van, a többin meg osztoznak százan.

A választójogról

1918. július 31-én a Főrendiház CXIV. ülésén a képviselők választásáról szóló törvényjavaslat vitájában nagyhatású beszédben állt ki az általános és titkos választójog mellett.²⁷ Prohászka már a beszéde elején leszögezi, tudja, ettől, ha megvalósulna, akkor sem jönne el azonnal a Kánaán, de ő, mint az Anyaszentegyház szolgája, az igazi demokráciának előmozdítója kíván lenni. Felhívja a figyelmet arra, hogy a háború szörnyű terheit nem a mágnás, nem a középosztály, hanem javarészt a nép, a parasztság hordozza. Az egyenlőtlenség tarthatatlan. A privilégiumok megléte elfogadhatatlan, becstelenség, szűklátókörűség addig ragaszkodni hozzájuk, míg fenntartásuk már lehetetlenné válik, és a történelem erőszak útján szünteti meg őket. Kifejti az értelmi cenzus visszasságát, arról beszél, hogy micsoda igazságtalan dolog, mikor egy tisztességben, becsületben megőszült földműves nem szavazhat, mikor ezen erények cenzusát magasan megüti. Azt gondolom, hogy a papnak óriási teher, mikor a társadalmat nem az emberség cenzusa vezérli, hanem alantas cenzusok, úgy, mint a vagyon, születési előjog, nemiség, iskolázottság. Külön kiemeli a nők szavazati jogának fontosságát. Állítja, hogy a nő ugyancsak hordozza az élet terheit, és ezért méltó arra, hogy formálja a világot. A spekulációt, haszonleső életmódot elutasította, kifejti, hogy ezen elemektől, akik ráadásul nem is állampolgárok, meg kell tagadni a választójog lehetőségét. Azon időszak valóságához tartozott, hogy az észak-keleti Kárpátok vidékére kormánybiztost kellett küldeni a helyzet megoldására, ugyanis Galíciából nagyszámban bevándorolt, kereskedelemmel, „kocsmáltatással” és uzsorával foglalkozó emberek ezekkel az eszközökkel gyakorlatilag földjeiktől megfosztották az ott lakó paraszti népeiséget.

Magas fokú igazságérzete kötelezte arra, hogy a problémát kifejtse, annak ellenére, hogy ezáltal az antiszemitizmus vádját vonta magára. Rendkívül súlyos vád (és még nehezebb

²⁶ Prohászka Ottokár: A szövetkezés karácsonyfája 1926.

²⁷ Barlay Ö. Szabolcs: Prohászka Ottokár parlamenti beszédei 2006. 21.

teher) ez egy olyan ember számára, aki alapvetően elutasít minden olyan kategóriát, amely nem erkölcsi minőségen alapszik, annál inkább is teheti ezt, hiszen minden becsületes zsidó származású embert mélyen tisztel és szeret, és személyes jó barátai között is több zsidó származású embert tart számon.

1920. november 12-én a Nemzetgyűlés CXXVII. ülésén, a földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről szóló törvényjavaslat vitáján is felszólalt.²⁸

Itt utalt rá, hogy püspökségének területén, Désen, ő már kifarcellázott 1000 holdat. Elmondta, hogy a nép java azt kívánja, hogy az új tulajdonos teljesen szabadon birtokoljon.

Én hiszek abban, hogy Prohászka szelleme él a mai egyház papjainak szívében, s rajtuk keresztül eljut a hívekhez is.

Ez a remény megalapozott, annál is inkább, mert én is egy szentmisei prédikáción hallottam először Prohászka nézeteiről, mégpedig egy olyan paptól, akinek szociális érzékenysége, a földből élők gondjainak megértése érzékelhető. Kocsi György atya több alkalommal is felelevenítette Prohászka gondolatait prédikációi során. A többi ember is nagy érdeklődéssel fogadta a témát, hisz falun élünk, és ez az élettér határozza meg létünket. Mise után izgalommal tárgyalták az emberek a prédikációban elhangzottakat, hisz az Evangélium üzenete most erre, az ő sajátos kultúrközegükre vonatkozott.

Én magam is a földből élek, s látom, hogy mennyi embernek kínálna ez a föld becsületes, tisztességes megélhetést, ha az irányító helyzetben lévők átthátná Prohászka Ottokár olthatatlan Isten- és emberszeretete.

„S ha ezek a gondolatok lelkesítenek minket, ha ezek a perspektívák világítanak felénk, akkor kitartunk majd a jóban, és ha nem is érhetjük el a célt közvetlenül, ... de dolgozunk, fáradunk, küzdünk, hogy majd valamelyik nemzedék elérhesse azt...”²⁹

Balatonendréd, 2006. május 8.

Pap Sándor

²⁸ Barlay Ö. Szabolcs: Prohászka Ottokár parlamenti beszédei 2006. 60.

²⁹ Prohászka Ottokár: In: Kultúra és terror 119.

Függelék

Az összefüggések átláthatósága és könnyebb megértése végett előljáróban összefoglalom a fontosabb tényeket. Ezzel egy nélkülözhetetlen „háttérelmzést” adok, hogy el ne tévedjünk az események útvesztőjében.

1.) A kiegyezés utáni Deák-Eötvös-Trefort ún. nemzeti liberalizmus egyházpolitikája nem azonosítható az 1880 utáni évtizedek szabadelvű kormányainak egyházpolitikájával. Az előbbi együttműködést tanúsított, az utóbbi minden eszközt megragadott, hogy az evangélium talaján álló római egyház ne tudja érvényesíteni ember- és nemzetmentő elkötelezettségét. A „minden eszköz megragadása” fogalomba beletartozott a magyar hierarchia megnyerése, és hatalmas földbirtokok átadásával történő elbódítása is. Ennek a földbirtok adományozásnak nagy ára volt: a magyar püspöki kar – néhány megyéspüspök kivételével – a szabadkőműves, zsidó nagytőkés, semleges, majd ateista liberalizmus csendes, kétszínű partnerévé vált. Mivel a királyt megillető ún. kegyúri jogot a magyar kormányok gyakorolták, a püspöki kinevezéseknél legfőbb szempont a lojalitás volt. Amikor ez a nemzeti gerinc nélkül tevékenykedő, nemzetköziséget hirdető liberális kormányzat átmenetileg megbukott, 1905-ben észrevétlenül sikerült királyi jóváhagyással megyéspüspökké kinevezni Prohászka Ottokárt.

2.) Aki eddig nem figyelt az összefüggésekre, e tanulmányból is megtudhatta, hogy a Székesfehérvárra kinevezett Prohászka Ottokár épp azokban az években végezte teológia tanulmányait Rómában, amikor XIII. Leó pápa új stratégiával, a munkások millióinak érdekét szem előtt tartva, felvette a harcot Marx *Tőkés*ével és a kapitalizmus mindenkit maga alá gyűrő kizsákmányolásával szemben. Ezt a szellemet szívta magába Prohászka Rómában, és hozta magával abban a tudatban, hogy nem tanít mást, mint amit maga a pápa hirdet. Itthon már az első hónapokban észrevette, hogy a főpapok által vezetett magyar egyház nem áll a szociális pápa *Rerum Novarum*ot hirdető zászlaja alá. Sőt kemény ellenállásba ütközött a püspöki kar liberális szellemű tagjainál, akik csak az alkalomra vártak, hogy mikor fordulhatnak nyíltan szembe Prohászkaival. Az új pápa, X. Piusz, elsősorban a hit tisztaságára, a biblia hiteles és hagyományos magyarázatára vigyázott, és elődjének szociális elkötelezettsége mintha háttérbe szorult volna. Épp ezt a pillanatot használta fel a Prohászka-ellenes tábor, mely még a „magántulajdon szentségének” elve alapján körömszakadtáig védte az egyházi latifundiumokat, megtoldva azzal az álszent teóriával, hogy mindenütt, de különösen nálunk az egyház épp a nagybirtok révén tudja megvédeni felsőbbrendűségét, tekintélyét és biztonságát. Szerintük, aki ezt szóban, írásban tagadja, magát az egyházat támadja! Már az index-botrány háttérében is kitapintható, hogy a hierarchia azért jelentette fel saját püspöktársát Rómában, mert Prohászka ezt a teóriát nemcsak idejétmúlt, álszent ideológiának minősítette, és nyíltan tagadta, de evangéliumellenesnek, és a *Rerum Novurum* szellemével is összeegyeztethetetlennek minősítette.

3.) És közben volt egy világháború. Prohászka joggal várta, hogy az egyházi arisztokrácia okul a történelemből, és megérti, hogy elérkezett az idő elavult elveinek felülvizsgálatára. Csakhogy megint az Úr Jézusnak lett igaza! Mert könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak önként lemondani vagyonáról. Még a véres kommunista terror sem hatotta meg a hierarchiát. Sőt még Trianon sem volt elég lecke.

Norberta nővér feljegyzéséből tudjuk, hogy Prohászka 1920 után is külön azért kereste fel Esztergomban Csernoch bíborost, hogy megkísérelje rávenni: önként adja át a magyar egyház a nemzetnek a papi birtokokat. Amikor megérkezett Csobánkára, a nővér megkérdezte: Miért oly szomorú? Ekkor mondta el, hogy a bíboros nemet mondott...

És ezzel be is zárul az a kör, amely ezt az egész föld-kérdést körülveszi. Mert itt két tábor áll egymással szemben. A körön belül van a vagyonukhoz görcsösen ragaszkodók tábora, élükön Csernoch bíborossal, – a körön kívül Prohászka, aki prófétaként előre látja, hogy „*vagy reformra szánja rá magát az egyház, vagy forradalom jön, de az véres tesz*”, mondta. És 1946-ban maga a történelem Ura mondta ki az ítéletet: A magyar egyház éljen birtok nélkül!

4.) Ennek a kérdésnek egyik dokumentumát közlöm most Pap Sándor dolgozatának igazolásaként. Ő is említi, Balogh Margit kutatásaira hivatkozva, hogy milyen kritikák és támadások érték Prohászkát, amikor 1916 áprilisában elsőként állt elő örökbérlet javaslatával. Azt is tudtuk eddig, hogy a vitában Csernoch bíboros is részt vett. Én azonban utánajártam, hogy szó szerint elolvashassam és tanulmányozhassam ennek a kritikának szövegét, stílusát és üzenetét. Ezért elemzem, majd közlöm a teljes szöveget:

a) *Mikor, hol és kinek nyilatkozik Csernoch János hercegprímás Prohászka tervéről?*

1916. április 16-án, vasárnap *Az Est* című napilap harmadik oldalán háromhasábos, nagy horderejű cikk jelent meg, melynek vastag betűkkel nyomtatott fejlécén a következő sorok olvashatók:

Beszélgetés Csernoch bíbornok, hercegprímással. Alatta: Nyilatkozik Prohászka püspök birtokpolitikai reformtervezetéről.

A riporter nevét nem tudjuk, mindössze ez olvasható – *Az Est tudósítójától.* – Azt azonban a szerkesztőség fontosnak tartotta az olvasók tudomására hozni, hogy a bíboros Esztergomban fogadta az újságírókat.

Megjegyzés: Tudni kell, hogy *Az Est* a liberális eszmék legmarkánsabb propagálói között szerepelt. Azokban az években az egyháznak jól kiépített, naprakész sajtója volt. A magyar egyház vezetője és az ország első közjogi méltósága – a jelek szerint – helyén valónak ítélte, hogy nem a saját médiájában, hanem az egyházat háttérbe szorító napilapban nyilatkozzék a hierarchia egyik tagjáról. Mindezt áttéve napjainkba, hasonlatként, gondoljuk el, hogy miként reagálna a közvélemény, ha egy püspök, netán bíboros nem a katolikus rádióknak, vagy az Új Embernek nyilatkozna ilyen jellegű témában, hanem a Népszabadságnak?

b) *Miért oly sürgős ez a nyilatkozat?*

A bevezető sorokban választ kap az olvasó a kérdésre: „*Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök a Gazdaszövetség közgyűlésén szenzációs hatású, és szinte mérhetetlen jelentőségű indítvánnyal állt elő, hogy az egyházi, hitbizományi és kincstári nagybirtokokat parcellázva át kell adni örökbérlet gyanánt azoknak a földműveseknek, akik a nagy háborút végigharcolva, a magyar hazáért szenvedtek.*”

Azért idézem a tudósító mondatait, mert pontosan fogalmaz, és szó szerint idézi a „szenzációt”. És még hozzáfűzi, hogyha ez megvalósulna, talán hosszú időre megoldódna a magyarság legnagyobb problémája. Kiérződik már az első bekezdésekben, hogy az ország lélegzetviasszafojtva várja: mit szól mindehhez az akkori „Nagymagyarország” első egyházi és közjogi méltósága, az óriási egyházi birtokokkal rendelkező főpapság nevében? Nem véletlenül fogalmaz feltételes módban!

Ismervén a kor írott és íratlan etikett-szabályait, a fel- és alárendeltség szentesített viselkedési koreográfiáját, ne csodálkozzunk a tudósító következő szavain: „*Eminenciád méltóztatott-e tudomással bírni Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök úrnak a Magyar Gazdaszövetségben előadott tervezetéről?*”

A tudósító tehát ismeri a „játékszabályokat”, és nagyon is tisztában van azzal, hogy kérdésével darázs-fészekbe nyúlt. Nem felesleges tehát a szolgálalkúság látszatát kelteni,

hiszen már az is nagy kegy, hogy a primás fogadta. És, mint kiderül az interjúból, a liberális sajtó képviselője azzal is tisztában volt, hogy ki előtt áll. Ezért olvasóit előre igyekeznek „lehúteni”, hogy ne várjanak a szenzációs hírre szenzációs választ, mert „*a bíbornok-érsek kérdéseinkre olyan választ adott, aminőt e rendkívüli politikai érzékkel is megáldott egyházfejedelemtől várhattunk is.*”

c) *Mit kell kiolvasni a bíboros nyilatkozatának soraiból?*

Azt, hogy szép, kenetes szavakkal ugyan, de Prohászka egész javaslatát elvetette. Hiszen ő épp azoknak a háborúból hazatérő nincsteleneknek szánta a földet, akiknek egyetlen fillérjük sincs, nemhogy béreljék, vagy megvásárolják a nekik kijelölt földeket. A bíboros őket eleve kizárja a várakozók sorából. – Másrészt semmiféle önkéntes lemondás sem szerepel az interjúban, mindössze „*a püspöki kar hajlandónak nyilatkozott, hogy az egyházi javadalmi és alapítványi birtokokból átenged földet a katonák telepítésére.*”

A szavak pókhálójába csavart, burkolt üzeneten kívül van ebben a nyilatkozatban több nyílt kijelentés, sőt sértő megjegyzés is. Mindenekelőtt arra a kijelentésre gondolok, mely püspök társának önzetlen segíteni akarását úgy csavarja ki, mintha Prohászka szép ígéretekkel akarná a fronton életüket is feláldozó katonák szimpátiáját megnyerni: „*A magyar katonának nincs fényes ígéretre szüksége. Ezt a mi önzetlenül hős katonáink becsületének érdekében ki kell jelentenünk.*”

Sokkal bántóbb, és mai fülnek egyenest sértő, különösen ilyen háborús időkben, hogy valaki a magántulajdon szentségének papi köntösébe öltöztessen égbekiáltó igazságtalanságokat. A bíboros az interjúban többször is használja ezt a kifejezést, és kijelenti, még ha sor kerülne is a földreformra, ezt úgy kell megoldani, hogy az eredeti birtokosok jogai ne szenvedjenek csorbát.

A legsúlyosabb kijelentés akkor hangzott el, amikor azt is megkockáztatta, hogy nemcsak földéhségről lehet beszélni, de földiszonyról is. „*Többször magam tapasztaltam, hogy a népnek nem kellett a föld, bármily előnyös feltételek mellett sem.*” ... És felhívja a figyelmet arra is, hogy megfontolandó, „*hogy az új rendszer mellett nem lesz-e kevesebb és silányabb a földnek hozama?*”

†

Azt gondolom, ennyi elegendő is annak megállapításához, hogy ennél a témánál két egymásnak ellentmondó világszemlélet ütközőzónájába sodortuk az olvasót. Ha a legvégső alapigazságok szintjéig megyünk vissza, egyértelmű, hogy Prohászkat csak az tudja megérteni, aki az evangélium talaján áll, és megszívleli Jézus Krisztus szavait: „*Az én országom nem e világból való.*”

Annyi bizonyos, hogy a történelem, legyen az világi vagy egyházi, Prohászka Ottokárt, a prófétát igazolta.

Barlay Ö. Szabolcs

Beszélgetés Csernoch bíbornok, hercegprímással

Nyilatkozik Prohászka püspök birtokpolitikai reformtervezetéről

Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök a Gazdaszövetség tegnapelőtti közgyűlésén azzal a szenzációs hatású és szinte mérhetetlen jelentőségű indítvánnyal állt elő, hogy az egyházi, a hitbizományi és a kincstári nagybirtokokat parcellázva, örök bérlet gyanánt át kell adni azoknak a földműveseknek, akik e nagy háborút végigharcolva, a magyar hazáért szenvedtek és véreztek.

Ha Prohászka püspök indítványa megvalósul, akkor ez az új birtokpolitika valóban földhöz, és a föld révén emberhez méltó megélhetéshez juttathat százezreket, és talán hosszú időre megoldhatja a magyarság legnagyobb problémáját.

Hogy e nagyfontosságú kérdésben a közvélemény tájékozódását lehetővé tegyük, legelső sorban a magyar főpapi kar fejéhez, az ország *hercegprímásához* fordultunk és megkérdeztük, mi a véleménye Prohászka püspök birtokpolitikai tervezetéről?

Dr. Csernoch János bíbornok-érsek kérdéseinkre olyan választ adott, aminőt e rendkívüli politikai érzékkel is megáldott egyházfejedelemtől várhattunk is: lényegében *hozzájárult* Prohászka püspök javaslatához: *az egyház támogatja ezt a nagy reformot, melynek végrehajtására az államot tartja legalkalmasabbnak, melynek mint a hercegprímás mondja, módjában van örködni azon, hogy amikor a magyar föld gazdát cserél, a hozzá fűződő nemzeti és szociális érdekek kárt ne szenvedjenek.*

Munkatársunkat péntek délután fogadta a bíbornok-hercegprímás Esztergomban. Természetesen, legelső sorban az iránt érdeklődtünk, hogy a székesfehérvári püspök vajon tisztán csak a maga nevében állott-e elő nevezetes prozódójával?

– Eminenciád méltóztatott-e tudomással bírni – kérdezte munkatársunk – Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök úrnak a Magyar Gazdaszövetségben előadott tervezetéről?

– *A konkrét javaslatról előzetesen nem volt tudomásom.* Ami azonban a lényegét illeti, hogy tudniillik a háborúban megrokkant, nagy érdemet szerzett katonák, akik a földműveléshez értenek, *földet kapjanak*, arról már két ízben is volt szó a magyar püspöki kar *gyűléseiben*. Még mielőtt ezt a kérdést a nyilvánosság előtt tárgyalták, *a püspöki kar hajlandónak nyilatkozott, hogy az egyházi javadalmi és alapítványi birtokokból átenged földet a katonák telepítésére.* Mivel az egyházi birtokot éppen úgy védi a magántulajdon szentsége, mint bármilyen más birtokot, azért a püspöki kar természetesen *az egyes javadalmasokra s azok fölöttes hatásáigra bízta*, hogy milyen föltételek mellett, mily módon és mennyi birtokot engednek át a mondott célra.

– Komoly és a felelősség öntudatával bíró testület nem oldhat meg rövid és egységes formulával olyan bonyolult jogi, gazdasági és szociális kérdést, mint amilyen a birtokpolitika kérdése. Azért a megoldás módjával részletesen nem is foglalkozott, hanem azt a birtokok nagyságától, fölszereltségétől, fekvésétől, minőségétől, a telepítendő gazdák fölvevő képességétől és sok egyéb együtthatótól tette függővé. *De abban nincs véleménykülönbség az egyházi nagyjavadalmasok között, hogy az érdemes katonák az egyháznak elidegenítésre szánt, vagy bérbeadó földjeiből kellő mértékben részesedjenek.*

– Az is kétségtelen, hogy akár örök tulajdonba, akár bérbe való átruházásának közvetítését legalkalmasabban *az állam vállalhatja*, amely a birtokosok és a telepesek érdekeit leghathatósabban védheti és megakadályozhatja azt a veszedelmet, hogy *mikor a*

magyar föld gazdát cserél, a hozzá fűződő nemzeti és szociális érdekek kárt ne szenvedjenek. Az illetékes körök a kérdést a háború kezdete óta szorgalmasan tanulmányozzák, és keresik a megoldás módját. Jól tudják azt, hogy *az egyház támogatására bizton számíthatnak.* Hogy eddig nem léptek a nyilvánosságra kész tervvel, annak oka a most még le nem zárt háború, mely *még folyton új és új problémákat vethet föl.* Nem is tartom a mostani időt alkalmasnak a részletek megvitatására. Meg vagyok róla győződve, hogy a magyar katonában igenis van most is annyi idealizmus, hogy a királyért, a zászlóért, a hazáért küzdjön, a harcban a végsőkig kitartson, a hősi küzdelmének igazi motívuma nem a saját érdeke, az anyagi haszon, a sacro egoismo. A magyar katonának nincs fényes ígéretekre szüksége. Ezt a mi önzetlenül hős katonáink becsületének érdekében ki kell jelentenünk. De a nemzetnek viszont kötelessége, hogy az érdemes katonát jutalmazza, és jövőjéről a lehető legjobban gondoskodik. S a nemzet meg is fogja azt tenni.

– Körvonalazhatja-e Eminenciád álláspontját meritumára nézve? – kérdeztük tovább.

– Az örökbérletrendszer ellen semmi elvi kifogásom, mert a magántulajdont nem érinti lényegében. Gyakorlati szempontból nem szólok hozzá, mert nincsen meg a tapasztalatom s nem is tanulmányoztam még a kérdést alaposan. Amihez nem értek, arról nem szeretek beszélni. Ami a bérleti összeget illeti, azt lehetne a terményeknek mindenkor piaci áráról függővé tenni, akkor nem volna szükség folyton működő bérletszabályozó bizottságokra. Fontos nemzetgazdasági érdek, hogy a föld minél többet teremjen, s minél kiválóbb minőséget.

– Akármilyen gazdálkodási térre megyünk át, meg kell fontolnunk, hogy az új rendszer mellett nem lesz-e kevesebb és silányabb a földnek hozama, mint azelőtt. Egészséges gazdasági viszonyok megkövetelik a nagybirtok, a középbirtok és a kisbirtok arányos megoszlását. Egyik irányban sem szabad túllépni a határt.

– Amennyi földre a földművelő foglalkozásra tényleg alkalmas katonáknak szükségük lesz, azt *a nagybirtokok előreláthatólag nehézség nélkül rendelkezésre bocsáthatja.*

– Túloznak, akik Magyarországon általános földéhségről beszélnek. Bizonyos vidékeken igenis megvan a földéhség. De sokhelyütt földiszonyt tapasztalunk. Többször, magam tapasztaltam, hogy a népnek nem kellett a föld, bármilyen előnyös feltételek mellett sem. A legtöbb földbirtokos a háború előtt is szívesen adta kisembereknek bérbe a földjét, ha elfogadható ajánlatot tettek. Annál szívesebben fogja a háborúban kipróbált népnek kiadni. Az állam feladata lesz a kellő hitelről gondoskodni, és a kötelezettségek megtartását ellenőrizni. Nehéz földadatot vállal az állam, de a hősöknek tartozik vele.

– Szándékozik Eminenciád a püspökúr által proponált indítvány megvitatásában részt venni?

– Tanulmányozni fogom az indítványt, *s illetékes helyen természetesen, közölni fogom véleményemet. Minden erőmmel rajta leszek, hogy e nagyfontosságú kérdés minden jog és igazságosság, igény sérelem nélkül közmegnyugvásra nyerjen megoldást. Az egyház nagylelkűen meg fogja tenni a tehetőt.*

– De a nemzet, azt hiszem, nem csak az egyháztól, a hitbizományoktól és az alapítványoktól vár áldozatot, *hanem mindenkitől, akit a véres háborúban védelmeztek.*

A bíboros hercegprímásnak e nagyfontosságú nyilatkozata után méltán várhatja nagy érdeklődéssel a közvélemény a világi nagybirtok képviselőinek állásfoglalását.